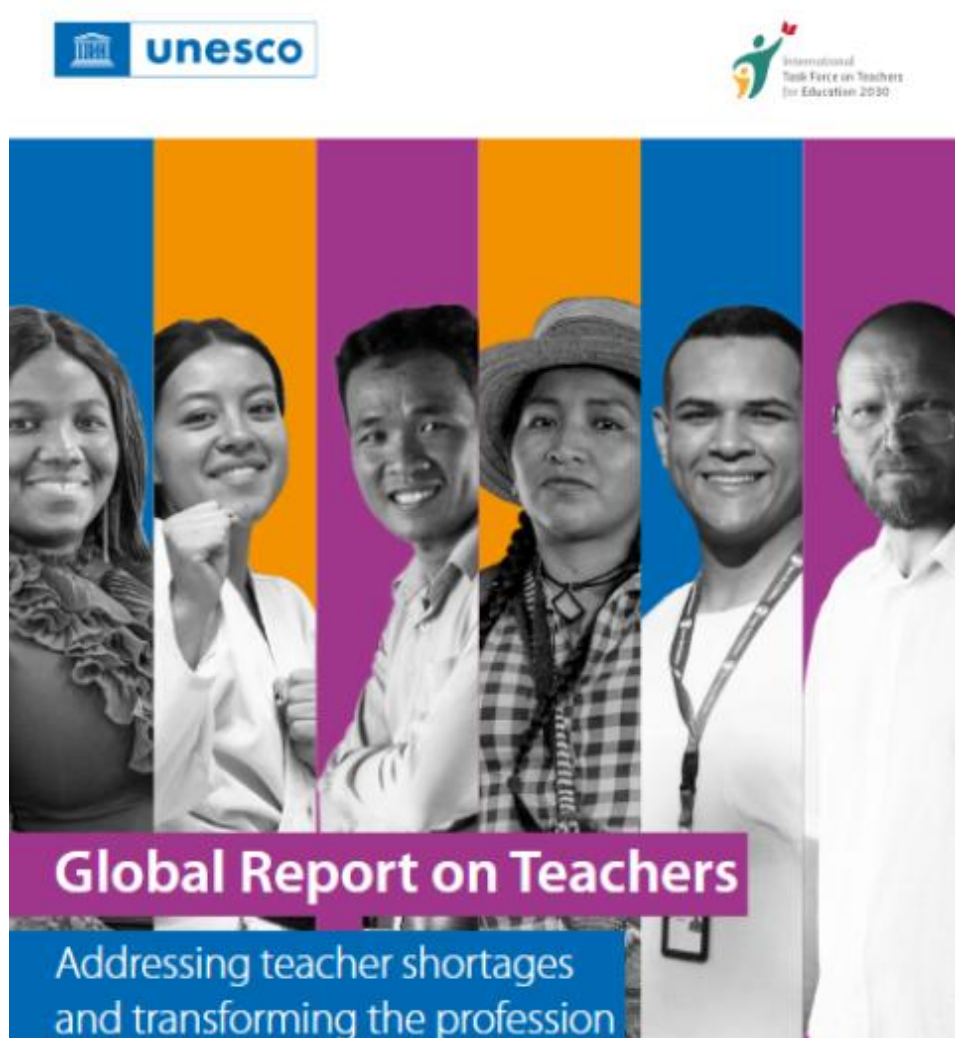

Globālais ziņojums par skolotājiem.

Skolotāju trūkuma novēršana un profesijas pārveidošana

SECINĀJUMI UN IETEIKUMI

Ziņojuma pilnā versija (angļu valodā) pieejama [šeit](#).

SECINĀJUMI

Skolotāji ir visu izglītības sistēmu pamatā un atslēga ANO 4. ilgtspējīgas attīstības mērķa sasniegšanai: līdz 2030. gadam nodrošināt iekļaujošu un kvalitatīvu izglītību un mūžizglītības iespējas visiem. Tomēr visā pasaulē aizvien pastāv un turklāt arī pieaug skolotāju trūkums. Šo trūkumu vēl vairāk saasina bieži atlūgumi, trūkstošo skolotāju aizstāšana ar līgumpersonālu un nekvalificētu personālu, profesionālās attīstības un atbalsta trūkums, neatbilstīgi darba apstākļi un algas, nepietiekams finansējums un krīzes.

Šis pirmais globālais ziņojums par skolotājiem brīdina — lai līdz 2030. gadam sasniegtu mērķi visiem nodrošināt pamatizglītību un vidējo izglītību, pasaulē pēc aplēsēm trūkst 44 miljonu skolotāju. Ziņojumā ir apskatītas šī iztrūkuma smagās sekas: skolotāju darba slodzes pieaugums un labklājības kritums, potenciālo nākamo speciālistu atturēšanās no pedagoga profesijas, izglītības nevienlīdzības saglabāšanās kvalificētu skolotāju nevienmērīga sadalījuma dēļ, ietekme uz skolēnu mācīšanos un labbūtību, pieaugošs finansiālais slogs izglītības sistēmām un citi.

Kaut gan šis globālais ziņojums par skolotājiem zvana trauksmes signālu par skolotāju trūkumu visā pasaulē, šī problēma visas valstis neskar vienādi. Ziņojumā ir uzsvērts — lai līdz 2030. gadam sasniegtu 4. ilgtspējīgas attīstības mērķi par vispārpieejamu pamatizglītību un vidējo izglītību, visā pasaulē trūkst 44 miljonu skolotāju.

Ziņojumā analizēti iemesli nepietiekamajam skolotāju skaitam un uzsvērti pasākumi, kuri situāciju varētu uzlabot. Ziņojums arī parāda, ka šo tendenci ir iespējams mainīt, un tas ilustrēts ar piemēriem no vairākiem pasaules reģioniem un valstīm ar atšķirīgu ienākumu līmeni. Ziņojumā veiktā analīze ir ļāvusi izdarīt secinājumus un izstrādāt ieteikumus un politikas pasākumus, kas vajadzīgi, lai novērstu sistēmisku un pastāvīgu pedagogu trūkumu pasaulē un nodrošinātu pienācīgu klāstu skolotāju. Tas nepieciešams, lai garantētu vispārpieejamu pamatizglītību un vidējo izglītību, ātrāk sasniegtu 4. ilgtspējīgas attīstības mērķi (tostarp 4.c mērķi par skolotājiem) un kopumā sekmētu programmas “Izglītība 2030” īstenošanu.

Ziņojumā ir sīki aprakstīti veidi, kāpēc problēmas sadalījums nav vienmērīgs. Piemēram, vērtējot pedagogu trūkumu noteiktos izglītības līmeņos, mēs redzam, ka gandrīz 70 % skolotāju ir vajadzīgi vidējai izglītībai. Skatot šo problēmu ģeogrāfiskā griezumā, atšķirības ir ļoti izteiktas, piemēram, visvairāk skolotāju trūkst Subsahāras Āfrikā — 15 miljoni. Tāpat ziņojumā norādīts, ka mācībspēki ne vienmēr lingvistiski, kulturāli un citos aspektos atspoguļo to kopienas daudzveidību, kurās tie strādā. Starp skolotājiem vērojams izteikts vīriešu trūkums, jo īpaši agrīnās izglītības līmeņos, bet augstākās izglītības

līmenī, atsevišķās nozarēs un vadošos amatos ir nepietiekama sieviešu pārstāvība. Tas ietekmē lomu modeļu veidošanos un rada dzimumu aizspriedumus. Lai izglītība būtu saistoša un nozīmīga, ir svarīgi, lai netrūktu arī atšķirīgas izcelsmes skolotāju.

Jauni izglītības darbinieki ir vajadzīgi demogrāfisko pārmaiņu, proti, izglītojamo skaita pieauguma dēļ, bet 58 procentiem speciālistu, kas stāsies trūkstošo skolotāju vietā, būs jāaizstāj tie, kas pamet šo profesiju. Un pedagoga amatu atstājušo skaits ir satraucošs. Ziņojums liecina, ka pēdējo septiņu gadu laikā no darba aizgājušo pamatizglītības skolotāju daudzums ir pieaudzis no 4,6 procentiem 2015. gadā līdz 9 procentiem 2022. gadā. Vīrieši un jaunie skolotāji no darba aiziet biežāk, it īpaši pirmajos piecos gados, — Kanādā, Honkongā (Ķīnas īpašais administratīvais reģions), Lielbritānijā un ASV izglītības sistēmu var pamest līdz pat 40 % jauno skolotāju.

Ziņojumā konstatēts, ka skolotāju trūkuma problēma ir sarežģīta un to ietekmē tādu faktoru mijiedarbība kā motivācija, pieņemšana darbā, noturēšana darbā, apmācība, darba apstākļi un sociālais statuss. Tāpēc, lai efektīvi risinātu šo problēmu, ir vajadzīgas visaptverošas un sistēmiskas pieejas. Viena no šādām pieejām paredz celt profesijas prestižu. To var panākt ar sociālo atzīšanu un darba apstākļiem, kas atbilst sabiedrības gaidām no skolotājiem un izglītības. Šī ziņojuma vajadzībām aprēķinātie dati liecina, ka puse no visām valstīm pamatizglītības skolotājiem maksā mazāk nekā citām profesijām ar līdzīgu kvalifikāciju. Tāpēc nav pārsteidzoši, ka jaunākās paaudzes savas karjeras iespējas pedagogijā nesaskata. Analīze liecina, ka valstīs, kā Austrija, Čehija, Čīle, Dānija, Igaunija, Itālija, Krievija, Portugāle, Slovākija, Šveice, Ungārija un Vācija, skolotāja karjeru izvēlētos mazāk nekā 2 % vidusskolu audzēkņu.

Turpinot ANO Izglītības transformācijas samitā un ANO ģenerālsekretāra Augsta līmeņa paneļa par skolotāja profesiju paustās atziņas, ziņojums norāda, ka ir vajadzīga jauna vienota izpratne sabiedrībā par mācīšanu. Šai jaunajai izpratnei ir jāattīsta sadarbības iespējas, jāiekļauj sociālais dialogs un jāveicina skolotāju īstenotas inovācijas. Jaunajai izpratnei arī jāspēj pārveidot skolotāju izglītību un attīstīt profesionālo izaugsmi atbilstoši mūžizglītības perspektīvai — skolotāju karjeras izaugsmē būtu jāpaļaujas uz viņu pedagoģiskajām zināšanām un profesionālo spriestspēju. Piemēram, izvērtējumi Latīņamerikā un Subsahāras Āfrikā ir parādījuši, ka prakses kopienu izveide vietējā, valsts vai pat starptautiskā līmenī ne tikai veiksmīgi atbalsta profesionālo izaugsmi, bet arī stiprina profesionālo identitāti un piederības izjūtu. Skolotāju profesionalizācijas veicināšana var paaugstināt profesijas prestižu un uzlabot skolotāju motivāciju.

Ziņojums rosina pārskatīt kopējo izpratni par mācīšanu un koncentrēties uz sadarbības iespēju radīšanu, iesaistīšanos sociālajā dialogā un tādu sistēmu veidošanu, kas sekmē skolotāju radītas inovācijas.

Ziņojumā ir pierādīts, ka politika, kas nodrošina pievilcīgus karjeras ceļus ar taisnīgu piekļuvi profesionālajai attīstībai, ir būtiska, lai noturētu skolotājus skolā un saglabātu viņu motivāciju visā profesionālajā dzīvē. Drīzumā tiks izstrādāts Latīņamerikas reģionālais salīdzinošais un skaidrojošais pētījums, un tā vajadzībām veiktā analīze liecina, ka labākus rezultātus matemātikā, valodā un zinātnē var sasniegt skolas, kuru direktori biežāk iesaistās mācību darba novērošanā, vai kuras veicina skolotāju sadarbību.

Jauna kopējā izpratne par izglītību nozīmētu arī skolotāju darba apstākļu uzlabošanu — daudzi pētījumi liecina par neapmierinātību ar darba slodzi. Nesen veikts skolotāju arodbiedrību apsekojums 94 valstīs atklāja, ka 60 % respondentu nepiekrīt apgalvojumam, ka skolotāji var saglabāt veselīgu darba un privātās dzīves līdzsvaru. Ziņojumā arī norādīts — lai piesaistītu kvalificētus skolotājus, ir svarīgi piedāvāt viņiem konkurētspējīgu sākuma algu un karjeras izaugsmes iespējas. Pedagogu algu palielināšana Kazahstānā, Kirgizstānā, Skotijā un Taizemē ir uzlabojusi karjeras prestižu un ļāvusi skolotājiem izjust lielāku atbalstu. Tāpat arī efektīvs sociālais dialogs var paaugstināt mācīšanas statusu, dodot skolotājiem jaunas iespējas un iespēju izteikties. Iniciatīvas Eiropas Savienībā, Indijā, Nepālā un Zambijā ir pierādījušas, ka skolotāju iesaistīšanās uzlabo lēmumu pieņemšanu.

Skolotāju trūkuma novēršanas stratēģijām ir jāuzlabo profesijas vispārējā pievilcība un statuss, jo tie ietekmē gan darbā pieņemšanu, gan noturēšanu. Lai netrūktu kvalificētu, labu pedagogu, ir svarīgi uzlabot skolotāju algas un darba apstākļus, piemēram, noteikt darba laiku vai iesaistīt viņus lēmumu pieņemšanā.

IETEIKUMI

Šī ziņojuma vajadzībām veiktā informācijas analīze un Skolotāju ieteikumu ieviešanas ekspertu komiteja (CEART), Īpašais ziņotājs jautājumos par tiesībām uz izglītību un Ģenerāļsekretāra Augsta līmeņa panelis par skolotāja profesiju apliecina: turpmāko ieteikumu izpilde var palīdzēt novērst skolotāju sistēmisko un pastāvīgo trūkumu pasaulē un nodrošināt pienācīgu klāstu skolotāju. Šo problēmu atrisināšana ļautu visā pasaulē nodrošināt pamatzglītību un vidējo izglītību, ātrāk sasniegt 4. ilgtspējīgas attīstības mērķi (tostarp 4.c mērķi par skolotājiem) un kopumā sekmēt programmu "Izglītība 2030".

- 1. Sadarbībā ar sociālajiem partneriem izstrādāt visaptverošu skolotāju politiku, kas būtu saskaņota ar valsts prioritātēm un citām politikām un iekļautu visas dimensijas, kuras skar skolotājus integrētā veidā.** Šādas politikas mērķis būtu uzlabot profesijas statusu un atspoguļot skolotāju vajadzības, lai tādējādi efektīvi sasniegtu valsts mērķus. Skolotāju un viņu organizāciju līdzdalība izglītības politikas veidošanā ir svarīgs līdzeklis, lai izglītības politiku padarītu demokrātiskāku un vairotu šīs profesijas pievilcību.
- 2. Vākt vairāk un labākus datus. Lai varētu sekot progresam 4.c mērķa sasniegšanā, ir jāpieliek lielākas pūles, lai sistemātiski ziņotu par rīcības programmā "Izglītība 2030" noteiktajiem rādītājiem.** Ir vajadzīgi vairāk un individuāli dati, lai zinātu, kurām personām ir skolotāja kvalifikācija, kur ir skolotāji un kas viņiem ir vajadzīgs profesionālajai izaugsmei, karjeras mobilitātei un tamlīdzīgi. Tāpēc ir ārkārtīgi svarīgi izstrādāt skolotāju informācijas pārvaldības sistēmas, lai varētu stratēģiski paredzēt un pārvaldīt pieprasījumu pēc skolotājiem, sekot viņu profesionalizācijai un karjeras attīstībai un nodrošināt kvalificētu skolotāju pienācīgu pieejamību visos reģionos, izglītības līmeņos un sabiedrības grupās, tostarp arī atstumtākajās sabiedrības grupās. Lai nodrošinātu starptautiski salīdzināmus datus, ir svarīgi pieņemt un piemērot starptautisko standartizēto skolotāju izglītības klasifikāciju (ISCED-T).
- 3. Pārveidot skolotāju izglītību un profesionālo izaugsmi no kursos balstītiem, individuāliem centieniem uz skolotāju vadītiem sadarbības procesiem mūža garumā.** Izglītības pārveides centrā jābūt skolotājiem kā zināšanu radītājiem un viņu pedagoģisko risinājumu sistematizēšanai, izmantošanai un apmaiņai. Padarot mācīšanu par intelektuāli stimulējošu profesiju, tiks uzlabota tās pievilcība topošo skolotāju acīs un atvieglota esošo skolotāju noturēšana darbā. Pamatizglītības un vidējās izglītības skolotāju minimālā kvalifikācija ir jāpaaugstina līdz pirmā līmeņa augstākās izglītības diplomam, kā to iesaka Augsta līmeņa panelis par skolotāja profesiju.

4. **Uzlabot skolotāju darba apstākļus, sākot ar algām un stimuliem, lai nodrošinātu, ka skolotāji saņem konkurētspējīgu atlīdzību un sociālās garantijas, jo īpaši salīdzinājumā ar citām profesijām, kurās nepieciešams līdzīgs kvalifikācijas līmenis.** Nodrošināt dzimumu līdztiesību darba samaksā un attieksmē. Labi strukturēti un definēti vertikālie un horizontālie karjeras ceļi, kas nodrošina vienlīdzīgas iespējas attīstībai, var motivēt skolotājus palikt profesijā, kā arī nodrošināt skolotāju labklājību un darba un privātās dzīves līdzsvaru. Skolotāju darba atzīšana, uzticība un atzinība tam ir vieni no efektīvākajiem simboliskajiem nosacījumiem, kas atvieglo skolotāju noturēšanu darbā.
5. **Saskaņā ar spēkā esošajiem kritērijiem nodrošināt izglītībai atbilstošu valsts finansējumu** (6 % apmērā no IKP un 20 % apmērā no kopējiem budžeta tēriņiem), kurš sedz ne tikai uz skolotāju algas, bet arī nodrošina to, kas vajadzīgs, lai pedagoga profesiju padarītu pievilcīgāku un paaugstinātu mācīšanas kvalitāti.
6. **Uzlabot dažādu iesaistīto pušu starptautiska līmeņa sadarbību, lai novērstu nepietiekamu skolotāju skaitu un pastiprinātu skolotāju politikas ietekmi.** Tas ietver attīstības palīdzību izglītībai un koordinētas, vairākpārtnu programmas, kas varētu novērst skolotāju trūkumu, kā arī veicināt sadarbību un savstarpējo mācīšanos, izmantojot kopīgu pieredzi un labo praksi no visas pasaules.

Starptautiskā sadarbība kļūs aizvien svarīgāka, lai atbalstītu valstu centienus novērst skolotāju trūkumu pasaulē, un pašlaik par to notiek svarīgas diskusijas un konsultācijas.

Starptautiskā sadarbība kļūs izšķiroša, lai atbalstītu valstu centienus novērst skolotāju trūkumu pasaulē; sadarbībai būs īpaša nozīme, pārskatot starptautiskos normatīvos instrumentus par skolotāju statusu un uzraugot Augsta līmeņa paneļa par skolotāja profesiju rekomendāciju ieviešanu.

Pirmkārt, ir jārisina jautājums par starptautiskajiem normatīvajiem aktiem, kas atzīst un aizsargā skolotāja profesijas statusu. Gan Starptautiskās darba organizācijas un UNESCO Skolotāju ieteikumu ieviešanas ekspertu komiteja (CEART), gan Augsta līmeņa panelis par skolotāja profesiju ir ieteikuši pārskatīt 1966. un 1997. gada ieteikumus par skolotāju statusu. Ieteikumos ir jāiekļauj jaunas jomas, kas saistītas ar skolotājiem un mācīšanu, un jāieestrādā izmaiņas, kas notikušas kopš ieteikumu pieņemšanas. Pārskatīšana ir nepieciešama, lai atspoguļotu iekļautību, daudzveidību un taisnīgumu — tostarp dzimumu līdztiesību — skolotāju vidū. Pārskatītajiem ieteikumiem jāuzsver netradicionālo karjeras ceļu, kvalifikācijas un profesionālās sertifikācijas veidu derīgums un atbilstība, pamatojoties uz iepriekšējās pieredzes vai mācību

atzīšanu, apstiprināšanu un akreditāciju. Ieteikumiem arī jāparāda digitālo tehnoloģiju (tostarp mākslīgā intelekta un hibrīdmācīšanās jeb klātienes un tālmācības metožu apvienojuma) nozīmes pieaugums izglītībā un to, kā tehnoloģijas ietekmē pedagogus, kā arī jāuzsver nepieciešamība pēc īpaša atbalsta skolotājiem krīzes situācijās (piemēram, konflikti, cilvēku mobilitāte, dabas katastrofas).

Otrkārt, lai atbalstītu skolotājus laikā, kad izglītības sistēmas pārveidojas, Augsta līmeņa panelis par skolotāja profesiju 2023. gadā izstrādāja ieteikumu kopumu valdībām, skolotāju organizācijām, darba devējiem, skolām, universitātēm, pilsoniskajai sabiedrībai, studentiem un starptautiskajām finanšu institūcijām par to, kā īstenot apņemšanos, ka katram izglītojamajam ir profesionāli apmācīts, kvalificēts un labi atbalstīts skolotājs, kurš var veiksmīgi strādāt pārveidotā izglītības sistēmā. Ieteikumos uzsvērts, ka steidzami ir jāīsteno labāka politika attiecībā uz skolotāju profesiju, jāiegulda skolotājos, jānodrošina viņiem pienācīgs darbs un labāka apmācība, kā arī taisnīgums, daudzveidība un iekļautība. Augsta līmeņa panelis par skolotāja profesiju arī aicina veidot ciešāku starptautisko sadarbību divos būtiskos jautājumos, proti, izveidot Pasaules fondu skolotāju algām un pārskatīt ANO starptautiskos instrumentus par skolotāja profesiju, tostarp 1966. gada un 1997. gada ieteikumus, kā tika minēts iepriekš. Lai gan vēl nav noteikts datums, kad ANO ģenerālsekretārs starptautisko sabiedrību oficiāli iepazīstinās ar Augsta līmeņa paneļa ieteikumiem, un vēl nav paziņoti iespējamie turpmākie Augsta līmeņa paneļa uzdevumi, 4. ilgtspējīgas attīstības mērķa augsta līmeņa rīcībkomiteja 2023. gada novembra sanāksmē jau ir mudinājusi visas dalībvalstis un partnerus atbalstīt un uzraudzīt Augsta līmeņa paneļa ieteikumu īstenošanu, izmantojot esošos koordinācijas un uzraudzības mehānismus, tostarp Skolotāju ieteikumu ieviešanas ekspertu komiteju (CEART), Starptautisko Skolotāju darba grupu programmā "Izglītība 2030" un šo globālo ziņojumu par skolotājiem.

Ja dažādie pasākumi, kas tiek apspriesti starptautiskā līmenī, tiks īstenoti (tas ir, tiks pārskatīti starptautiskie normatīvie instrumenti par skolotāju statusu un tiks koordinēta un uzraudzīta Augsta līmeņa paneļa ieteikumu īstenošana), būs jāstiprina arī Skolotāju ieteikumu ieviešanas ekspertu komitejas (CEART) sastāvs, spējas, kapacitāte un resursi, jo CEART galvenais uzdevums ir veicināt un uzraudzīt, kā tiek ieviesti Starptautiskās darba organizācijas un UNESCO ieteikumi par skolotāju statusu, un ziņot par to ieviešanas gaitu.

Lai risinātu vienlīdzības un nozīmīguma krīzi izglītībā, Izglītības transformācijas samits aicināja dot skolotājiem iespēju un izcelt viņu lomu, jo tas ļautu novērst skolotāju trūkumu pasaulē un izvairīties no publiskā sektora algu ierobežojumiem, kas kavē jaunu skolotāju atlasi, un vienlaikus uzlabot pedagogu atalgojumu un darba apstākļus. Lai tas notiktu, valstīm ir jāievēro

samita laikā uzņemtās saistības un aktīvi jāiesaistās mācīšanas un skolotāja profesijas pārveidē.

UNESCO ir vadošā organizācija, kas uzrauga 4. ilgtspējīgas attīstības mērķa un 4.c mērķa sasniegšanu un Izglītības transformācijas samita saistību izpildi, un Skolotāju darba grupa ir galvenais partneris, kas apvieno visas iesaistītās puses, kuras dalās pieredzē un daudzsoļošā praksē, kas ļauj risināt globālos skolotāju jautājumus. Atlikušos sešus gadus līdz 2030. gadam abas organizācijas turpinās sagatavot datus un identificēt politikas risinājumus, lai nodrošinātu, ka katram izglītojamajam ir profesionāli apmācīts, kvalificēts un labi atbalstīts skolotājs, kas var veiksmīgi strādāt pārveidotā izglītības sistēmā.

Ziņojumu izdevusi Apvienoto Nāciju Izglītības un zinātnes organizācija,

7, place de Fontenoy, 75352 Parīze 07 SP, Francija.

ISBN : 978-92-3-100655-5

<https://doi.org/10.18356/9789231006555>

© UNESCO, 2024.

